Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍHO ADVOKÁTA
MANUELA CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONY
přednesené dne 8. července 2021 [1]

Věc C-289/20

IB
proti
FA

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce položená cour d'appel de Paris (odvolací soud v Paříži, Francie)]

„Řízení o předběžné otázce – Prostor svobody, bezpečnosti a práva – Mezinárodní soudní příslušnost a uznávání a výkon rozhodnutí ve věcech manželských – Nařízení (ES) č. 2201/2003 – Pojem ‚obvyklé bydliště' "

1. V posledních letech 20. století vyvstaly v Evropské unii problémy rodinného práva v kontextu integračních jevů, které byly řešeny v rámci soudní spolupráce v občanských věcech upravené nejprve Maastrichtskou smlouvou [2] a následně Amsterodamskou smlouvou [3].

2. Pokud jde o soudní příslušnost ve věcech manželských, po první úmluvě, která nakonec nevstoupila v platnost [4], následovalo nařízení (ES) č. 1347/2000 [5], které bylo zrušeno nařízením (ES) č. 2201/2003 [6], tj. nástrojem, který je platný i nyní [7].

3. Výklad článku 3 nařízení č. 2201/2003 podal Soudní dvůr v několika řízeních o předběžné otázce [8]. Nemýlím-li se, žádné z nich se netýkalo způsobu, jakým by mohl být ovlivněn výklad zmíněného článku, pokud by se připustilo, že jeden z manželů (nebo oba) mohou mít dvě či více „obvyklých bydlišť".

1 Původní jazyk: španělština.

2 Smlouva o Evropské unii (Úř. věst. 1992, C 191, s. 1); zvláště článek K.3 ve spojení s článkem K.1.

3 Smlouva o založení Evropského společenství (ve znění Amsterodamské smlouvy) (Úř. věst. 1997, C 340, s. 173); zvláště článek 61.

4 Úmluva ze dne 28. května 1998 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských (Úř. věst. 1998, C 221, s. 1; dále jen „Úmluva z roku 1998").

5 Nařízení Rady ze dne 29. května 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem (Úř. věst. 2000, L 150, s. 19; Zvl. vyd. 19/01, s. 209).

6 Nařízení Rady ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (Úř. věst. 2003, L 338, s. 1; Zvl. vyd. 19/06, s. 243).

7 Co se týče jeho platnosti, viz bod 27 tohoto stanoviska.

8 Například v souvislosti s dvojí státní příslušností jednoho z manželů. Rozsudek ze dne 16. července 2009, Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:474; dále jen „rozsudek Hadadi").

4. Projednávané řízení o předběžné otázce poskytne tedy Soudnímu dvoru příležitost vyjádřit se k problému, který se již objevil i v jiných oblastech [9], avšak v oblasti, jíž se zabýváme nyní, nebyl zatím vyřešen. K jeho vyřešení bude nejprve nutné vymezit pojem „obvyklé bydliště“ když slouží k určení mezinárodní soudní příslušnosti ve sporech týkajících se rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné.

I. Právní rámec. Nařízení č. 2201/2003

5. Bod 1 odůvodnění zní následovně:

„Evropské společenství si stanovilo za cíl vytvořit prostor svobody, bezpečnosti a práva, ve kterém je zajištěn volný pohyb osob. Proto přijímá Společenství mimo jiné opatření týkající se soudní spolupráce v občanskoprávních věcech, která jsou nezbytná k řádnému fungování vnitřního trhu.“

6. Bod 8 odůvodnění stanoví:

„Ve věci rozhodnutí o rozvodu, rozluce nebo prohlášení manželství za neplatné by toto nařízení mělo být používáno pouze na zrušení manželských svazků a nemělo by se týkat takových otázek, jakými jsou důvody rozvodu, majetkové důsledky manželství nebo případná jiná dodatečná opatření.“

7. Podle článku 3:

„1. Ve věcech týkajících se rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné jsou příslušné soudy toho členského státu:

a) na jehož území

   – mají manželé obvyklé bydliště nebo

   – měli manželé poslední společné obvyklé bydliště, pokud zde jeden z nich ještě bydlí, nebo

   – má odpůrce bydliště nebo

   – v případě společného návrhu na zahájení řízení má alespoň jeden z manželů obvyklé bydliště nebo

   – má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně jeden rok bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, nebo

   – má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně šest měsíců bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, a zároveň je buď státním příslušníkem tohoto členského státu, nebo, v případě Spojeného království a Irska, zde má ‚domicil‘;

b) jehož státními příslušníky jsou oba manželé nebo, v případě Spojeného království a Irska, se jedná o zemi ‚domicilu‘ obou manželů.

[9] Ve věcech dědění viz rozsudek ze dne 16. července 2020, E. E. (Soudní příslušnost a právo rozhodné pro dědění) [C-80/19, EU:C:2020:569; dále jen „rozsudek E. E. (Soudní příslušnost a právo rozhodné pro dědění)“].

[…]“

II. Skutečnosti, spor a předběžná otázka

8. FA, irská státní příslušnice, a IB, francouzský státní příslušník, uzavřeli manželství v Irsku v roce 1994. Mají tři již zletilé potomky.

9. Dne 28. prosince 2018 podal IB návrh na rozvod u tribunal de grande instance de Paris (soud prvního stupně v Paříži, Francie).

10. Juge aux affaires familiales du tribunal de grande instance de Paris (soudce pro rodinné záležitosti soudu prvního stupně v Paříži, Francie) prohlásil v usnesení ze dne 11. července 2019, že francouzské soudy nejsou příslušné k tomu, aby rozhodly ve věci rozvodu. Svůj výrok přitom odůvodnil níže uvedenými skutečnostmi:

– rodinné bydliště se nacházelo v Irsku, kde se rodina usadila v roce 1999 a kde koupila nemovitost, která představovala jejich společnou domácnost; také děti měly bydliště v Irsku a absolvovaly tam svá studia;

– mezi manželi nebyla prohlášena rozluka a nic nenasvědčovalo tomu, že by jejich společnou vůlí bylo přestěhovat se do Francie;

– naopak existuje řada okolností potvrzujících osobní a rodinnou vazbu IB s Irskem, kam jmenovaný cestoval každý víkend za svou manželkou a za svými dětmi a s cílem věnovat se pravidelně sportovním a rekreačním činnostem;

– během šesti měsíců předcházejících podání návrhu (tj. v době po 27. červnu 2018) nedošlo u IB k žádné změně způsobu života, z níž by bylo možné usuzovat na to, že se odstěhoval z Irska. Pokračoval naopak v témže rodinném životě ve zmíněné zemi, a to až do vánočních prázdnin roku 2018, které strávil s manželkou a dětmi v jejich rodinném bydlišti;

– vazbou IB s Irskem není vyloučeno jeho spojení s Francií, tj. zemí, kam dojížděl od roku 2017 každý týden za prací. Má tedy *de facto* dvě bydliště, jedno během týdne v Paříži, a to z pracovních důvodů, a druhé ve zbývajícím čase v Irsku, společně s manželkou a dětmi.

11. Proti usnesení soudu prvního stupně podal IB opravný prostředek ke cour d’appel de Paris (odvolací soud v Paříži, Francie), v němž navrhl, aby bylo toto usnesení zrušeno a bylo prohlášeno, že francouzské soudy jsou místně příslušné k rozhodnutí ve věci rozvodu. Zvláště vyloučil, že by neměl v úmyslu zvolit si Francii za „stálé nebo obvyklé místo svých životních zájmů, se záměrem, aby mělo trvalý charakter“.

12. FA navrhla odvolacímu soudu, aby napadené usnesení potvrdil.

13. Podle cour d’appel de Paris (odvolací soud v Paříži) měl IB po dobu nejméně šesti měsíců před podáním návrhu na rozvod stálé a trvalé bydliště ve Francii, aniž však přitom pozbyl své bydliště v Irsku, kde měl nadále rodinné vazby a trávil z osobních důvodů určitá časová období se stejnou pravidelností jako předtím.

14. Výše uvedený soud má tedy za to, že IB má ve Francii bydliště stálé a trvalé povahy, které lze s ohledem na tyto charakteristiky považovat za obvyklé bydliště, a současně má bydliště s totožnými charakteristikami také v Irsku.

15. Z výše uvedeného tento soud vyvozuje, že v souladu s čl. 3 odst. 1 písm. a) pátou a šestou odrážkou nařízení č. 2201/2003 by mohly být francouzské a irské orgány stejnou měrou příslušné k tomu, aby rozhodly ve věci rozvodu.

16. Za těchto okolností se domnívá, že je nezbytné podat výklad pojmu „obvyklé bydliště“, a pokládá tedy Soudnímu dvoru tuto předběžnou otázku:

„Pokud, tak jako v projednávaném případě, vyplývá ze skutkových okolností, že jeden z manželů žije střídavě ve dvou členských státech, lze mít ve smyslu článku 3 nařízení č. 2201/2003 a pro účely použití tohoto článku za to, že má obvyklé bydliště ve dvou členských státech, takže pokud jsou v obou těchto členských státech splněny požadavky kladené zmíněným článkem, jsou soudy těchto dvou členských států stejnou měrou příslušné k tomu, aby rozhodly ve věci rozvodu?“

III. Řízení před Soudním dvorem

17. Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce byla doručena Soudnímu dvoru dne 30. června 2020.

18. Písemná vyjádření předložily FA a vlády Německa, Francie, Irska a Portugalska, jakož i Evropská komise.

19. Dne 17. února 2021 podal IB odůvodněnou žádost, aby se konalo ústní jednání. Souhlasil nicméně s tím, aby toto jednání bylo s ohledem na zdravotní krizi nahrazeno podáním písemných vyjádření, jak bylo navrženo. Kromě pIB podaly tato vyjádření, jimiž bylo nahrazeno jednání, také vlády Francie a Irska, jakož i Komise.

IV. Analýza

A. Úvodní poznámky

20. Předběžná otázka vychází z předpokladu, že osoba „žije střídavě ve dvou členských státech“ [10]. Předkládající soud si přeje zjistit, jakým způsobem ovlivňuje tento faktor určení soudu příslušného k tomu, aby rozhodl o návrhu na rozvod.

21. Pro zodpovězení této otázky je nutné zaujmout postoj k tomu, co se má rozumět pod pojmem „obvyklé bydliště“ dospělé osoby ve smyslu čl. 3 odst. 1 písm. a) nařízení č. 2201/2003. Pokud by se potvrdilo, že IB *může* mít obvyklé bydliště ve smyslu tohoto ustanovení ve dvou členských státech, bylo by zapotřebí zjistit, zda jsou soudy obou těchto států stejnou měrou příslušné k tomu, aby rozhodly ve věci rozvodu.

22. Pro lepší porozumění použitelnému právnímu předpisu se nejprve zmíním o předpisech, které mu předcházely.

[10] Ze sociologické studie by patrně vyplynulo, že případů, kdy se jeden z manželů (nebo oba) nachází v obdobné situaci, je v současnosti stále více.

23. Nařízení č. 2201/2003 upravuje mezinárodní soudní příslušnost ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti, jakož i uznávání a výkon rozhodnutí a spolupráci mezi orgány, a to pro všechny státy Evropské unie s výjimkou Dánska.

24. V dané oblasti se nejedná o první nástroj. Jak jsem již uvedl výše, v roce 1998 byla uzavřena Úmluva, která se týkala týchž aspektů (byť v oblasti rodičovské zodpovědnosti jen v omezenější míře). Byla doplněna vysvětlující zprávou, která ozřejmuje účel pravidel obsažených v Úmluvě [11].

25. Úmluva z roku 1998 nevstoupila v platnost. Krátce poté totiž získalo Společenství příslušnost v oblasti soudní spolupráce v občanských věcech, a obsah zmíněné Úmluvy byl tedy začleněn do nařízení č. 1347/2000, jehož bod 6 odůvodnění vyzývá k zajištění souvislosti mezi jednotlivými nástroji.

26. O tři roky později bylo nařízení č. 1347/2000 nahrazeno nařízením č. 2201/2003, jehož působnost byla rozšířena i na postupy a rozhodnutí týkající se rodičovské zodpovědnosti, které nesouvisí s řízeními ve věcech manželských. Beze změny naopak zůstala pravidla upravující mezinárodní soudní příslušnost ve sporech týkajících se rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné.

27. Platnost nařízení č. 2201/2003 skončí dne 1. srpna 2022, neboť dne 25. června 2019 bylo přijato nařízení (EU) 2019/1111 [12], jehož cílem je reagovat na nedostatky při používání prvně jmenovaného nařízení, pokud jde o řízení, jež se týkají dětí. Pravidla o určení mezinárodní soudní příslušnosti pro situace manželských krizí se nemění.

28. Vzhledem k tomu, že pravidla upravující příslušnost ve věcech rozvodu, rozluky a prohlášení manželství za neplatné jsou v těchto po sobě jdoucích nástrojích totožná, a vzhledem k tomu, že v nařízení č. 2201/2003 nejsou tato pravidla vůbec vysvětlena, předchozí nástroje (a potažmo i zpráva Borrás) představují zásadní, byť ne jediný klíč k pochopení pojmu „obvyklé bydliště“, který je použit v článku 3 zmíněného nařízení [13].

B. „Obvyklé bydliště“ ve smyslu článku 3 nařízení č. 2201/2003

29. Článek 3 nařízení č. 2201/2003 je součástí nástroje, který má v rámci své působnosti zaručit volný pohyb osob v evropském prostoru svobody, bezpečnosti a práva [14].

30. Svoboda pohybu musí být správně chápána v tom smyslu, že ukládá členským státům povinnost zdržet se jak stanovení přímých omezení výkonu této svobody, tak vytváření překážek, jež nepřímo zakládají obdobné odrazující účinky.

[11] Vysvětlující zpráva k úmluvě vypracované na základě článku K.3 Smlouvy o Evropské unii o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských (Úř. věst. 1998, C 221, s. 27; dále jen „zpráva Borrás“). Byla schválena Radou dne 28. května 1998.

[12] Nařízení Rady o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti a o mezinárodních únosech dětí (přepracované znění) (Úř. věst. 2019, L 178, s. 1). Aniž jsou dotčena přechodná ustanovení obsažená v jeho článku 100, bude tímto nařízením ode dne 1. srpna 2022 zrušeno dosud platné nařízení: viz článek 104.

[13] Viz bod 6 odůvodnění nařízení č. 1347/2000 a bod 3 odůvodnění nařízení č. 2201/2003. Body odůvodnění prvně jmenovaného nařízení jsou pro účely výkladu platného článku 3 připomenuty v rozsudku ze dne 29. listopadu 2007, Sundelind Lopez (C-68/07, EU:C:2007:740; dále jen „rozsudek Sundelind Lopez“, bod 26). V mnoha stanoviscích generálních advokátů vychází výklad platného nařízení ze zprávy Borrás: viz stanovisko generální advokátky E. Sharpston ve věci Purrucker (C-256/09, EU:C:2010:296, body 13, 84, 85 a 86); stanovisko generální advokátky J. Kokott ve věci Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:152, body 37, 57 a 58); stanovisko generálního advokáta Y. Bota ve věci Liberato (C-386/17, EU:C:2018:670, body 55 a 69); nebo stanovisko generálního advokáta H. Saugmandsgaarda Øe ve věci UD (C-393/18 PPU, EU:C:2018:749, bod 28).

[14] Rozsudek ze dne 13. října 2016, Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, bod 33): „[…] jak vyplývá z bodu 1 jeho odůvodnění, nařízení č. 2201/2003 přispívá k vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva, ve kterém je zajištěn volný pohyb osob“.

31. Takové odrazující účinky mohou být důsledkem rozdílů mezi členskými státy v oblasti rodinného práva nebo obtíží, jimž čelí osoba usilující o to, aby byl její osobní stav uznán i mimo členský stát, v němž byl založen.

32. Evropský normotvůrce, vědom si této skutečnosti, zavedl jednotný normativní rámec, který má usnadnit přístup k soudům členských států ve sporech ve věcech rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné, jež obsahují nějaký zahraniční prvek, jakož i umožnit vzájemné uznávání vydaných rozhodnutí [15].

33. Článek 3 odst. 1 písm. a) nařízení č. 2201/2003 odkazuje opakovaně na obvyklé bydliště jednoho nebo obou manželů za účelem určení soudů příslušných k vyřešení výše uvedených sporů.

1. Autonomní výklad

a) Přiblížení pojmu „obvyklé bydliště“ v jiných normativních textech

1) Obecně

34. Mnohé z nástrojů Evropské unie upravujících soudní příslušnost v oblasti rodinného práva používají v souladu s některými vícestrannými mezinárodními úmluvami [16] obvyklé bydliště dotčené strany/dotčených stran jakožto kritérium pro určení mezinárodní soudní příslušnosti (přímé nebo v rámci uznávání rozhodnutí) a rovněž jakožto hraniční určovatel kolizních norem [17].

35. Obvyklé bydliště je často používaným kritériem i v jiných oblastech unijního práva [18] a v mezinárodních úmluvách [19]. Všem těmto textům je společné, že se v nich obvykle neobjevuje žádná definice tohoto pojmu ani odkaz na právní řády členských států (nebo smluvních států) pro účely jeho výkladu [20].

36. V běžném jazyce označuje výraz „obvyklé bydliště“ pravidelný nebo stálý pobyt na určitém místě. Použijeme-li jej však v právní oblasti, nemůžeme se spokojit s výkladem omezeným na obvyklý smysl daných slov [21].

[15] Bod 4 odůvodnění nařízení č. 1347/2000.

[16] Například Úmluva o pravomoci a použitelném právu při ochraně nezletilých, uzavřená v Haagu dne 5. října 1961; Úmluva o uznávání rozvodů a zrušení manželského soužití, uzavřená v Haagu dne 1. června 1970; Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí, uzavřená v Haagu dne 19. října 1996; nebo Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí, uzavřená v Lucemburku dne 20. května 1980.

[17] Opouštějí se nebo do pozadí ustupují tradiční kritéria, jakými jsou státní příslušnost nebo místo trvalého pobytu, která byla dříve považována za prvořadé vyjádření vazby mezi jednotlivcem a právním systémem.

[18] Viz například nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 ze dne 29. dubna 2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení (Úř. věst. 2004, L 166, s. 1; Zvl. vyd. 05/05, s. 72), v němž je použito slovo „bydliště“. Článek 1 písm. j) tohoto nařízení upřesňuje, že se pod tímto pojmem rozumí „obvyklé bydliště“. Rozsudek ze dne 5. června 2014, I (C-255/13, EU:C:2014:1291) rozlišuje v této souvislosti mezi „bydlištěm“ a „pobytem“.

[19] Například Úmluva Rady Evropy o předcházení násilí páchanému na ženách a domácímu násilí a boji proti němu, uzavřená v Istanbulu dne 11. května 2011 (článek 44).

[20] Neexistence vymezení je důsledkem záměru neovlivnit další texty, v nichž je použit stejný pojem, jak uvádí Lagarde, P., *Informe explicativo al Convenio relativo a la competencia, la ley aplicable, el reconocimiento, la ejecución y la cooperación en materia de responsabilidad parental y de medidas de protección de los niños, hecho en La Haya el 19 de octubre de 1996*, in *Actes et documents de la Dix-huitième session de la Conférence de La Haye de droit international privé*, 1996, sv. II, s. 552, bod 40.

[21] V témže smyslu viz stanovisko generální advokátky J. Kokott ve věci A (C-523/07, EU:C:2009:39, bod 15), v souvislosti s obvyklým bydlištěm uvedeným v článku 8 nařízení č. 2201/2003.

37. Preambule, vysvětlující zprávy, přípravné práce a judikatura Soudního dvora dokládají, že obvyklé bydliště bývá často ztotožňováno s „místem, kde jsou soustředěny zájmy“ dané osoby. Pro jeho abstraktní určení slouží soubor určitých *hraničních určovatelů*; konkrétní určení pak vychází vždy z posuzování těchto faktorů ve světle okolností jednotlivých případů [22].

38. Povaha těchto zájmů, stejně jako relevantní hlediska či znaky (jež společně tvoří *hraniční určovatele*), které určují obvyklé bydliště dané osoby, jsou dány kontextem, do něhož patří ustanovení obsahující kritérium určení příslušnosti. Mimoto je zapotřebí přihlédnout k cíli tohoto ustanovení, jakož i k cíli sledovanému normativním předpisem, jehož je toto ustanovení součástí.

39. Soudní dvůr opakovaně prohlásil, že pojem „obvyklé bydliště“ i jeho výklad v rámci nařízení č. 2201/2003 jsou autonomní [23]. Znamená to, že možnosti jejich použití *per analogiam* i přenesení do jiných právních oblastí jsou omezeny kontextem jednotlivých ustanovení zmíněného nařízení a cílem, který tato ustanovení sledují [24].

2) V jiných oblastech soudní spolupráce v občanských věcech

i) Obvyklé bydliště dítěte

40. Co se týče obvyklého bydliště dětí ve sporech ve věcech rodičovské zodpovědnosti, Soudní dvůr staví toto bydliště na roveň místu, kde jsou soustředěny životní zájmy dítěte, a pro jeho určení používá soubor určitých znaků:

– zvolených s ohledem na jejich vhodnost či soulad s kontextem ustanovení, v němž je uvedeno dané kritérium [25], a s cíli sledovanými nařízením č. 2201/2003, které se soustředí na nejlepší zájmy dítěte [26]; a

– použitých (a posuzovaných) s přihlédnutím ke všem konkrétním skutkovým okolnostem v každém jednotlivém případě [27].

41. Soudní dvůr naproti tomu odmítá používat bez dalšího definice tohoto pojmu i způsob jeho výkladu v jiných oblastech unijního práva (zvláště v oblasti sociálního zabezpečení a veřejné služby). Právě proto, že kontext je zcela odlišný, je „nelze přímo použít v rámci posuzování obvyklého bydliště dětí ve smyslu čl. 8 odst. 1 nařízení [č. 2201/2003]“ [28].

[22] Z logiky věci vyplývá, že toto posuzování *ad casum* je věcí vnitrostátních soudů. Vzhledem k tomu, že má zvláštní povahu, „[v]odítka poskytnutá v kontextu určitého případu […] mohou být přenesena na jiný pouze s velkou opatrností“. Rozsudek ze dne 28. června 2018, HR (C-512/17, EU:C:2018:513; dále jen „rozsudek HR“, bod 54).

[23] Tamtéž, bod 40: „Vzhledem k neexistenci definice pojmu ‚obvyklé bydliště‘ dítěte v […] nařízení [č. 2201/2003] nebo příslušného odkazu na právní předpisy členských států Soudní dvůr opakovaně judikoval, že se jedná o autonomní pojem unijního práva, který musí být vykládán s ohledem na kontext ustanovení, v nichž je uveden, a na cíle nařízení“. Rovněž v oblasti úmluv bývá dávána přednost autonomnímu výkladu: viz bod 35 a poznámka pod čarou 20 tohoto stanoviska.

[24] Nesouhlasím proto s tvrzením Francie, podle něhož by měl být *samotný pojem* „obvyklé bydliště“ společný pro toto i další nařízení [zvláště nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 4. července 2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení (Úř. věst. 2012, L 201, s. 107)].

[25] Relevantními předpisy jsou ty, jež používají obvyklé bydliště jako kritérium pro určení příslušnosti, jakož i článek 11 nařízení č. 2201/2003 v souvislosti s neoprávněným odebráním. U prvně jmenovaného viz rozsudek HR; u posledně jmenovaného viz rozsudek ze dne 8. června 2017, OL (C-111/17 PPU, EU:C:2017:436; dále jen „rozsudek OL“).

[26] Bod 12 odůvodnění nařízení č. 2201/2003; mimo jiné rozsudky ze dne 2. dubna 2009, A (C-523/07, EU:C:2009:225; dále jen „rozsudek A“, bod 35); OL, bod 66; HR, bod 59. Je zjevné, že v případě obvyklého bydliště dospělé osoby není tento prvek přítomen.

[27] Mimo jiné rozsudky A, bod 37 a násl.; ze dne 22. prosince 2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, bod 47 a násl.); jakož i OL, bod 42 a násl.

[28] Rozsudek A, bod 36.

ii) Obvyklé bydliště zemřelé osoby

42. Tentýž přístup se *mutatis mutandi* uplatní i na určení obvyklého bydliště zemřelé osoby, které je použito v nařízení (EU) č. 650/2012 [29].

43. V bodech odůvodnění posledně jmenovaného nařízení je toto bydliště zmiňováno jakožto „středisko zájmů […] rodiny a […] společenského života“ zůstavitele, a je navrhováno určovat jej na základě „[celkového] posouzení životních okolností zůstavitele v průběhu let před jeho smrtí i v době smrti a vzít přitom v úvahu všechny relevantní prvky faktické povahy, zejména délku a pravidelnost pobytu zůstavitele na území dotyčného státu a podmínky a důvody tohoto pobytu“. Takto určené místo obvyklého pobytu „by mělo vykazovat úzký a trvalý vztah k dotčenému státu, přičemž je nutné vzít v potaz konkrétní cíle tohoto nařízení“ [30].

iii) Obvyklé bydliště dlužníka neschopného plnit své peněžité závazky

44. A konečně je obvyklé bydliště (nepřímým) kritériem pro určení mezinárodní soudní příslušnosti a potažmo i hraničním určovatelem kolizních norem rovněž v nařízení (EU) 2015/848 o insolvenčním řízení [31].

45. Článek 3 odst. 1 tohoto nařízení předpokládá, že je-li dlužníkem fyzická osoba, „místem, kde jsou soustředěny hlavní zájmy dlužníka“, je jeho obvyklé bydliště. Relevantními zájmy jsou v této oblasti zájmy hospodářské a finanční; znaky, které by měly být posuzovány, jsou znaky, které třetím osobám umožňují snadno zjistit toto „místo, kde jsou soustředěny hlavní zájmy“ [32].

b) Přizpůsobení tohoto přístupu pro účely čl. 3 odst. 1 nařízení č. 2201/2003

46. Výše uvedený přístup je natolik pružný, že se jeví jako vhodný i k určení obvyklého bydliště ve smyslu článku 3 nařízení č. 2201/2003, a umožňuje tak určení příslušnosti soudů členského státu ve věcech rozvodu, rozluky a prohlášení manželství za neplatné.

47. Ve zmíněném nařízení není obsaženo žádné vodítko, které by určovalo, co se má rozumět pod pojmem „obvyklé bydliště“ dospělé osoby v situaci manželské krize nebo jak má být toto obvyklé bydliště určeno, ani žádný relevantní odkaz na vnitrostátní právní řády. Jejich neexistence je výsledkem vědomého rozhodnutí (stejně jako tomu bylo v předchozích nástrojích).

48. Vyplývá to i ze zprávy Borrás, v níž se uvádí, že:

– v souvislosti s vložením (současné) šesté odrážky čl. 3 odst. 1 písm. a) se o této možnosti diskutovalo [33]; nakonec bylo rozhodnuto, že ustanovení upřesňující místo obvyklého bydliště pro účely Úmluvy z roku 1998 nebude vloženo [34];

[29] Poslední obvyklé bydliště zůstavitele představuje obecný hraniční určovatel pro účely určení mezinárodní soudní příslušnosti i rozhodného práva.

[30] Body 23 a 24 odůvodnění. Viz rovněž mé stanovisko ve věci E. E. (C-80/19, EU:C:2020:230, bod 45 a násl.); a rozsudek E. E. (Soudní příslušnost a právo rozhodné pro dědění; body 38 až 40).

[31] Nařízení Evropského parlamentu a Rady ze dne 20. května 2015 o insolvenčním řízení (Úř. věst. 2015, L 141, s. 19).

[32] Bod 28 odůvodnění nařízení 2015/848; a rozsudek ze dne 16. července 2020, Novo Banco (C-253/19, EU:C:2020:585, bod 21).

[33] Protějškem tohoto ustanovení v Úmluvě z roku 1998 byl čl. 2 odst. 1 písm. a) šestá odrážka.

[34] Zpráva Borrás, bod 32.

– „zvláštní pozornost“ byla věnována definici, kterou použil Soudní dvůr v jiných oblastech a podle níž se pod pojmem „obvyklé bydliště“ rozumí „místo, které dotyčná osoba stanovila jako trvalé nebo obvyklé centrum svých zájmů s úmyslem přiznat tomuto místu stálou povahu“ [35];

– vzhledem k tomu, že ostatní návrhy byly zamítnuty [36], se lze domnívat, že právě návrh, jemuž byla věnována tato „zvláštní pozornost“, byl přijat jako pracovní pojem při jednáních.

49. Ze souvislosti mezi Úmluvou z roku 1998 a platným nařízením je namístě vyvodit, že z téhož záměru vycházejí i současná kritéria pro určení mezinárodní soudní příslušnosti ve věcech rozvodu, rozluky a prohlášení manželství za neplatné.

50. Jak jsem již uvedl výše, vymezení zájmů relevantních pro určení obvyklého bydliště manželů, stejně jako výběr hraničních určovatelů, podle nichž se pak v rámci celkového posouzení určí toto bydliště pro každý konkrétní případ zvlášť, je třeba provádět autonomním způsobem ve světle kontextu daného ustanovení a cíle sledovaného nařízením č. 2201/2003 [37].

51. Nelze navíc zapomínat na to, že v těchto případech se situace může právě z důvodu manželské krize rychle změnit. Často dochází k přemístění obvyklého bydliště, po němž může případně následovat návrat jednoho z manželů do jeho státu původu, mají-li manželé odlišnou státní příslušnost.

2. Kontext článku 3 a cíl nařízení č. 2201/2003

a) Upřesnění: funkce obvyklého bydliště v kapitole II oddíle 1 nařízení č. 2201/2003 a jednotnost pojmu

52. Obvyklé bydliště a státní příslušnost k určitému členskému státu jsou klíčovými prvky oddílu 1 („Rozvod, rozluka a prohlášení manželství za neplatné“) kapitoly II („Příslušnost“) nařízení č. 2201/2003.

53. Tyto prvky plní dvojí funkci: mají určit mezinárodní soudní příslušnost ve sporech týkajících se manželských krizí podle článku 3 a vymezit působnost tohoto oddílu podle článků 6 a 7 [38].

54. Pojem „obvyklé bydliště“ je v obou těchto případech stejný, takže definice přijatá v rámci čl. 3 odst. 1 je relevantní i pro články 6 a 7. Vyplývá to z bodu 8 odůvodnění nařízení č. 1347/2000, které je předchůdcem platného nařízení, neboť zmíněný bod odůvodnění uvádí, že tento nástroj se vztahuje i na státní příslušníky třetích zemí, „jejichž svazky s územím některého členského státu jsou dostatečně silné v *souladu s kritérii pro příslušnost stanovenými v tomto nařízení*“ [39].

[35] Tamtéž. Tato definice odpovídá řízením ve věcech veřejné služby a sociálního zabezpečení.

[36] Tamtéž.

[37] Body 38 a 39 tohoto stanoviska.

[38] Článek 6 stanoví, že pravidla pro určení soudní příslušnosti, která jsou platná podle právních předpisů jednotlivých členských států, nelze použít ve sporech, v nichž má žalovaný obvyklé bydliště v některém z těchto států nebo je státním příslušníkem některého z nich (nebo v případě Irska má na jeho území „domicil“). V rozsudku Sundelind Lopez Soudní dvůr prohlásil, že proti jednotlivci, který nemá obvyklé bydliště na území některého členského státu a není ani státním příslušníkem některého členského státu, lze použít zbytkovou příslušnost za předpokladu, že neexistuje žádný členský stát, který by byl příslušný na základě nařízení.

[39] Kurzivou zvýraznil autor stanoviska.

b) Kritérium mezinárodní soudní příslušnosti ad hoc

55. Pro situace manželské krize stanoví čl. 3 odst. 1 písm. a) a b) nařízení č. 2201/2003 pravidla pro určení mezinárodní soudní příslušnosti vycházející z osobní situace jednoho nebo obou manželů. Tyto příslušnosti mají výlučnou povahu a jsou si postaveny na roveň [40].

56. Výčet těchto pravidel pro určení příslušnosti je shodný s kritérii uvedenými v článku 3 nařízení č. 1347/2000, který odpovídá kritériím uvedeným v článku 2 Úmluvy z roku 1998. Pokud jde o obvyklé bydliště, tato kritéria přihlížejí:

– k obvyklému bydlišti, které je *společné oběma účastníkům řízení* nebo které jim bylo společné v minulosti [41];

– k obvyklému bydlišti *jednoho z účastníků řízení*:

  – se souhlasem druhého z účastníků řízení, byl-li podán společný návrh; v takovém případě mohou být příslušné soudy členského státu, v němž má obvyklé bydliště navrhovatel nebo odpůrce;

  – jedná-li se o bydliště odpůrce;

  – jedná-li se o bydliště navrhovatele, pod podmínkou, že v něm bydlel nejméně jeden rok před podáním návrhu nebo šest měsíců, pokud bydlí v členském státě, jehož je státním příslušníkem (nebo, v případě Spojeného království a Irska, zde má „domicil“).

57. Zpráva Borrás vysvětluje volbu pravidel pro určení příslušnosti a jejich vzájemnou zastupitelnost: přihlížejí k zájmům účastníků řízení, umožňují flexibilní úpravu adekvátní mobilitě osob a zohledňují blízkost, chápanou ve smyslu skutečné vazby mezi danou osobou a členským státem. V konečném důsledku mají tato pravidla „plnit potřeby jednotlivců bez ohrožení právní jistoty“ [42].

58. Tato vysvětlení převzal i Soudní dvůr v několika rozsudcích vydaných v souvislosti s čl. 3 odst. 1 nařízení č. 2201/2003 [43].

[40] Rozsudek Hadadi, bod 48. Z formálního hlediska jsou si tyto příslušnosti postaveny na roveň, navzdory snaze nastolit mezi nimi určitou hierarchii při příležitosti přepracování zmíněného nařízení (v tomto smyslu se vyjádřila Groupe européen de droit international privé na zasedání v Antverpách v září 2018: https://www.gedip-egpil.eu/documents/Anvers %202018/DivorceCompletV5.7.2.19.pdf). V novém článku 3 jsou tato pravidla pro určení příslušnosti zachována a jsou si navzájem rovnocenná. Odlišná je však míra akceptace jednotlivých těchto pravidel: v bodech 30 a 32 zprávy Borrás je v tomto smyslu zdůrazněno, že některá ze začleněných kritérií byla v členských státech široce akceptována, zatímco jiná si vyžádala politický kompromis. Posledně jmenovaná kritéria odpovídají v současné době páté a šesté odrážce čl. 3 odst. 1 písm. a).

[41] V posledně jmenovaném případě je nutné, aby jeden z manželů v tomto státě dosud bydlel. Není upřesněno, v jakém okamžiku musí být tato okolnost prokázána. Pátá a šestá odrážka odkazují na okamžik podání návrhu a je podle všeho důvodné dospět k témuž závěru i u ostatních pravidel pro určení příslušnosti.

[42] Zpráva Borrás, body 27, 28 a 30. Bod 12 odůvodnění nařízení č. 1347/2000 odkazoval na skutečné pouto mezi dotyčnou osobou a příslušným členským státem, aniž přitom rozlišoval mezi spory ve věcech manželských krizí a spory týkajícími se rodičovské zodpovědnosti.

[43] Rozsudek Sundelind Lopez, bod 26; Hadadi, bod 48; a ze dne 13. října 2016, Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, body 49 a 50).

59. Zpráva Borrás rovněž uvádí, že možnost podat návrh v místě, které odpovídá místu, kde jsou soustředěny zájmy pouze jednoho z manželů, nejde-li o odpůrce a neexistuje-li shoda mezi manželi, byla do textu vložena proto, že některé státy podmínily tímto vložením své přijetí Úmluvy z roku 1998 [44].

60. Tímto způsobem byl zohledněn výše uvedený zvláštní případ, kdy se jeden z manželů v důsledku manželské krize přestěhuje do jiného členského státu [45]. Toto přestěhování představuje často návrat, dokonce i okamžitý, do členského státu, v němž měla dotyčná osoba bydliště před uzavřením manželství, nebo do státu, jehož je státním příslušníkem. V takových případech lze konstatovat vazbu mezi jednotlivcem a příslušným soudem, třebaže objektivní zeměpisná blízkost dosud nebyla vytvořena.

3. Obvyklé bydliště pro účely určení mezinárodní soudní příslušnosti

61. Pojem, o nějž se opírají pravidla pro určení soudní příslušnosti uvedená v čl. 3 odst. 1 písm. a) nařízení č. 2201/2003:

– odpovídá místu, kde jsou soustředěny *životní* zájmy jednotlivce, přičemž za tyto životní zájmy jsou považovány zájmy související se sociálním a rodinným životem. K určení tohoto místa může napomoci i lokalizace *profesních a majetkových* zájmů; ty však samy o sobě nemohou převážit nad faktory osobní povahy, pokud jsou ze zeměpisného hlediska umístěny jinde;

– v zásadě předpokládá *pobyt* (nikoli pouhou přítomnost) jednotlivce na určitém místě, a sice takový pobyt, který je zjevný: ať již proto, že je trvalý, nebo proto, že je do určité míry pravidelný či stálý, což vytváří podmínky pro skutečné zapojení do sociálního prostředí.

62. Označení pobytu za „obvyklé bydliště“ dospělé osoby nemusí *vždy* záviset na uplynutí určitého časového období. Nemusí záviset ani na tom, zda se během tohoto období vytvořila *objektivní* zeměpisná blízkost mezi dotyčnou osobou a soudem, který rozhoduje ve věci rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné.

63. Důvodem, z něhož čl. 3 odst. 1 písm. a) pátá a šestá odrážka nařízení č. 2201/2003 požaduje, aby byly kromě existence obvyklého bydliště splněny i některé další požadavky související s časem, je to, že posledně jmenované požadavky nejsou rozhodující pro označení tohoto bydliště za „obvyklé“ [46].

64. Požadavek týkající se strávení jednoho roku ve státě, v němž má navrhovatel obvyklé bydliště, nebo šesti měsíců ve státě, jehož je navrhovatel státním příslušníkem (nebo případně kde má „domicil“), dokládá, že „časové“ hledisko má pro určení obvyklé povahy bydliště jen omezenou váhu.

65. Lze tedy platně dospět k závěru, že pro účely článku 3 nařízení č. 2201/2003 je možné, aby jeden z manželů získal téměř okamžitě (nebo po uplynutí krátkého časového období) obvyklé bydliště v důsledku přestěhování, které následuje po manželské krizi.

[44] Poznámka pod čarou 40 tohoto stanoviska.

[45] Bod 51 tohoto stanoviska.

[46] Doplnění těchto požadavků bývá zpravidla vysvětlováno jako důkaz záměru normotvůrce omezit *forum actoris*, které zavádějí obě poslední odrážky čl. 3 odst. 1 písm. a). I když je toto vysvětlení správné, nevylučuje, že zmíněné požadavky mohou mít dopad na pojem „obvyklé bydliště“.

66. Za těchto okolností je možné, že trvání, pravidelnost nebo stálost fyzické přítomnosti, které zpravidla charakterizují „obvyklé bydliště“, lze doplnit či dokonce nahradit *záměrem* dospělé osoby usadit se a začlenit se v jiném státě (nebo se znovu usadit a znovu začlenit ve státě původu) a získat tím nové obvyklé bydliště a opustit předchozí [47].

67. Tento záměr může existovat již od prvního okamžiku nebo se může zformovat postupně. V obou těchto případech platí, že má-li být takový záměr zohledněn, musí být rozpoznatelný na základě zjevných prvků nebo vnějších znaků [48]. V opačném případě by bylo použití ustanovení upravujícího soudní příslušnost nepřiměřeně ztíženo či dokonce znemožněno.

68. K tomu, aby bylo pro účely čl. 3 odst. 1 písm. a) nařízení č. 2201/2003, uznáno, že na určitém místě jsou soustředěny životní zájmy dané osoby (nebo případně záměr takové místo zřídit), musí být stejně jako v jiných příbuzných oblastech [49] zohledněny veškeré faktory, které jsou způsobilé k tomu, aby ukázaly životní pouto mezi danou osobou a zmíněným místem.

69. Mám-li být konkrétní, takovou povahu mohou mít okolnosti či důvody pobytu dané osoby na určitém území a za podmínek, které jsem uvedl výše, také doba trvání tohoto pobytu a jeho pravidelnost. Bez snahy o vyčerpávající výčet lze uvést některé z těchto znaků:

– místo odpovídá státu původu;

– jedná se o místo, kde se nacházejí rodinní příslušníci a přátelé;

– dotyčná osoba na tomto místě obvykle bydlí, přičemž k němu má nájemní nebo vlastnickou smlouvu nebo podnikla kroky k uzavření takových smluv;

– místo odpovídá státu, jehož je dotyčná osoba státním příslušníkem;

– dotyčná osoba v tomto místě má nebo hledá stálé zaměstnání;

– dotyčná osoba se ztotožňuje s kulturním prostředím daného místa.

70. Relevantnost těchto nebo obdobných znaků (jejichž výčet, což musím znovu zopakovat, není vyčerpávající) [50] vyplývá i z judikatury Soudního dvora týkající se obvyklého bydliště malého dítěte nebo kojence. Místo, kde jsou soustředěny jeho životní zájmy, vychází ze začlenění do rodinného a sociálního prostředí rodiče, na němž je dítě závislé, a to na základě prvků, které pro účely uznání tohoto prostředí uvádí Soudní dvůr [51].

[47] Pokud dotyčná osoba nemá v úmyslu toto předešlé obvyklé bydliště opustit, pak se i nadále považuje za její obvyklé bydliště.

[48] Rozsudek HR, bod 46, jakož i citovaná judikatura.

[49] V témže smyslu, v souvislosti s obvyklým bydlištěm zůstavitele, rozsudek E. E. (Soudní příslušnost a právo rozhodné pro dědění), bod 38; a mé stanovisko v téže věci (C-80/19, EU:C:2020:230, bod 49 a násl.). V souvislosti s obvyklým bydlištěm dítěte mimo jiné rozsudek A, bod 39.

[50] Dále lze uvést například přihlášení k trvalému pobytu nebo přihlášení dítěte do mateřské školy či do školy v případě dospělých osob žijících s dětmi školního věku: v tomto smyslu viz stanovisko generální advokátky J. Kokott ve věci A (C-523/07, EU:C:2009:39, bod 44).

[51] Rozsudky A, bod 40; ze dne 22. prosince 2010, Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, body 53 až 56); ze dne 9. října 2014, C (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, bod 52); HR, body 44 až 47.

C. Jedno obvyklé bydliště

71. Určit, kde je obvyklé bydliště dospělé osoby, a na základě tohoto určení rozhodnout, který soud je příslušný k tomu, aby rozhodl o návrhu na rozvod, přísluší soudu, k němuž byl tento návrh podán. Soud musí usilovat o to, aby určil *jedno* obvyklé bydliště jednoho z manželů nebo obou.

72. Je pravda, že čl. 3 odst. 1 nařízení č. 2201/2003 nevylučuje existenci několika příslušných orgánů ani volbu soudu (*forum shopping*) pro spory, které se týkají výlučně rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné. Souběžné vedení různých řízení je uvedeno a vyřešeno v čl. 19 odst. 1 a 3 nařízení.

73. Domnívám se nicméně, že tímto argumentem nelze ospravedlnit ještě větší nárůst počtu příslušných soudů, který by byl důsledkem toho, že by pro účely čl. 3 odst. 1 nařízení č. 2201/2003 byla obecně připuštěna možnost *obvyklého* pobytu na několika místech současně.

74. V neprospěch výše uvedeného výkladu hovoří doslovné znění daného ustanovení, jeho cíl a další úvahy systematické povahy.

1. Doslovné znění a smysl daných výrazů

75. Článek 3 odst. 1 písm. a) nařízení č. 2201/2003 odkazuje systematicky na soudy *členského státu*, v němž se nachází *obvyklé bydliště*, a používá jednotné číslo.

76. Souběžně také článek 66 téhož nařízení, který upravuje použití pravidel pro určení soudní příslušnosti v členských státech s dvěma nebo více právními systémy, uvádí, že „se odkazem na obvyklé bydliště v tomto členském státě rozumí bydliště v *územním celku*“ [52].

77. Pokud je ostatně obvyklé bydliště postaveno na roveň *místu, kde jsou soustředěny* životní zájmy dotyčné osoby, pak by připuštění možné existence několika bydlišť této povahy postrádalo soudržnost.

78. Na druhou stranu však nebrání nic tomu, aby existovalo několik „běžných“ bydlišť [53], tj. tomu, aby dotyčná osoba měla kromě svého obvyklého či hlavního bydliště jedno či několik dalších vedlejších bydlišť (pro rekreační či pracovní účely atd.). Tato vedlejší bydliště nezakládají v kontextu článku 3 nařízení č. 2201/2003 žádné účinky.

2. Cíl ustanovení

79. Pokud bychom připustili, že je možná kumulace *obvyklých* bydlišť, bylo by to v rozporu také s cílem, jejž sleduje nařízení č. 2201/2003 prostřednictvím svého čl. 3 odst. 1 písm. a).

80. Jak jsem již vysvětlil výše [54], tímto cílem je:

– zaprvé podpořit mobilitu osob v rámci Unie, a to i v případech, kdy k přemístění bydliště z jednoho členského státu do druhého dochází z důvodu manželské krize;

[52] Kurzivou zvýraznil autor stanoviska.

[53] Výraz „běžné bydliště“, které se liší od „obvyklého bydliště“, jsem převzal ze stanoviska generálního advokáta P. Cruz Villalóna ve věci Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:738, bod 71).

[54] Body 57 a 58 tohoto stanoviska.

– zadruhé zaručit právní jistotu a blízkost mezi jednotlivcem a příslušným soudem.

81. Zvolené hraniční určovatele zajišťují rovnováhu mezi oběma těmito cíli: slouží jak zájmům dotčených stran, tak zájmům soudní správy. Dosažení této rovnováhy napomáhá i to, že kritéria pro určení příslušnosti vycházející z obvyklého bydliště neumožňují tolik variant, kolik odrážek je uvedeno v čl. 3 odst. 1 písm. a) nařízení č. 2201/2003, jak by se mohlo na první pohled zdát [55].

82. Výklad, který by byl liberální, pokud jde o počet souběžných obvyklých bydlišť téhož jednotlivce, by mohl *de facto* porušit rovnováhu mezi účastníky řízení, a sice rozšířením příležitostí k využití *forum actoris*. Kromě toho by znesnadnil možnost předem určit, které ze soudů v rámci Unie by mohly rozhodnout ve věci rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné [56].

83. Tyto úvahy spolu s úvahami, jež uvedu v dalších bodech, hovoří ve prospěch striktního výkladu pojmu „obvyklé bydliště“ uvedeného v článku 3 nařízení č. 2201/2003, a to i v případech, kdy dotyčná osoba žije v několika členských státech.

3. Obvyklé bydliště posuzované z hlediska systematického výkladu (v širokém slova smyslu)

84. Jestliže doslovné znění, smysl a cíl článku 3 nařízení č. 2201/2003 brání tomu, aby byly právní následky, jež tento článek stanoví, přikládány většímu množství obvyklých bydlišť, tento závěr překračuje rámec sporů týkajících se manželských krizí, přestože bod 8 odůvodnění tohoto nařízení vyznívá v jiném smyslu [57].

85. Evropský normotvůrce rozšířil toto kritérium určení mezinárodní soudní příslušnosti na pozdější nástroje, jež upravují: a) rozhodné právo ve věcech rozvodu a rozluky [58]; b) mezinárodní soudní příslušnost pro návrhy týkající se vyživovacích povinností [59]; a c) mezinárodní soudní příslušnost pro návrhy týkající se majetkových poměrů v manželství, které mají vztah k návrhům na rozvod, rozluku nebo prohlášení manželství za neplatné [60].

[55] Podmínky, na něž je vázáno obvyklé bydliště jakožto kritérium pro určení příslušnosti, mohou způsobit, že některá z pravidel pro určení příslušnosti se vzájemně vylučují a jiná se zase mohou překrývat. Nezřídka dochází i k tomu, že se několik kritérií sbíhá směrem k témuž členskému státu.

[56] Komise je toho názoru (bod 14 jejího písemného vyjádření předloženého namísto ústního jednání), že povolení dvou obvyklých bydlišť jedné osoby pro účely článku 3 nařízení č. 2201/2003 „supprime un aléa et augmente la sécurité juridique, en apportant à l'époux qui partage sa vie entre deux États, l'assurance qu'il peut saisir les juridictions de l'un de ces États sans risquer une décision d'incompétence, et les coûts associés à une telle procédure“. Tento názor mi nepřipadá přesvědčivý. Rozhodování ohledně určení obvyklého bydliště se neusnadní tím, že se připustí, že těchto bydlišť může být několik; tato pluralita by se naopak mohla stát další hádankou, kterou je třeba vyřešit na cestě k určení soudu, který bude v daném sporu rozhodovat. Pokud by byl článek 3 nařízení rozšířen o další pravidlo pro určení příslušnosti, zvýšila by se tak nejistota ohledně místa, kde může být proti dotyčné osobě podán návrh, a to i pro toho z manželů, který má více než jedno obvyklé bydliště.

[57] „Ve věci rozhodnutí o rozvodu, rozluce nebo prohlášení manželství za neplatné by toto nařízení mělo být používáno pouze na zrušení manželských svazků a nemělo by se týkat takových otázek, jakými jsou důvody rozvodu, majetkové důsledky manželství nebo případná jiná dodatečná opatření“.

[58] V nařízení Rady (EU) č. 1259/2010 ze dne 20. prosince 2010, kterým se zavádí posílená spolupráce v oblasti rozhodného práva ve věcech rozvodu a rozluky (Úř. věst. 2010, L 343, s. 10).

[59] Článek 3 písm. c) nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností (Úř. věst. 2009, L 7, s. 1).

[60] Článek 5 nařízení Rady (EU) 2016/1103 ze dne 24. června 2016 provádějící posílenou spolupráci v oblasti příslušnosti, rozhodného práva a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech majetkových poměrů v manželství (Úř. věst. 2016, L 183, s. 1).

86. Čím více se rozšíří pojem „obvyklé bydliště“ uvedený v článku 3 nařízení č. 2201/2003, tím více soudů členských států může být považováno za příslušné i v těchto dalších oblastech, což ztěžuje dotyčným osobám předvídatelnost [61].

87. Zaměřím se zvláště na účinky na rozhodné právo ve věcech rozvodu a rozluky.

88. Nařízení č. 1259/2010 si klade za cíl „poskytnout občanům vhodná řešení, pokud jde o právní jistotu, předvídatelnost a pružnost“ [62]. K dosažení tohoto cíle je nutné, aby právo rozhodné ve věci samé bylo za všech okolností pouze jedno, bez ohledu na to, který z unijních soudů bude rozhodovat o rozvodu nebo rozluce. Právě proto nejsou hraniční určovatele, jež jsou obsaženy v nařízení č. 1259/2010, uspořádány ve smyslu vzájemně se vylučujících možností, nýbrž „stupňovitě“, přestože jich je několik.

89. Výše uvedený cíl vychází, byť v menší míře [63], také ze vzájemného vztahu *forum-ius*, zakotveného v článku 8 nařízení č. 1259/2010, který se týká rozhodného práva v případě, že je strany nezvolí:

– ve smyslu zásadního vodítka, které se uplatní prostřednictvím vzájemného vztahu různých pravidel pro určení příslušnosti podle čl. 3 odst. 1 nařízení č. 2201/2003, s využitím hraničních určovatelů obsažených v článku 8 nařízení č. 1259/2010;

– přímo, jako zbytkové řešení: pokud si strany nezvolí žádné rozhodné právo a pokud nelze použít ani kritéria uvedená v čl. 8 písm. a), b) a c) nařízení č. 1259/2010, použije se právo místa soudu podle písmene d) výše uvedeného ustanovení.

90. Volnější používání pojmu „obvyklé bydliště“ uvedeného v článku 3 nařízení č. 2201/2003, umožňující určit dvě či více mezinárodních soudních příslušností založených na tomto kritériu, by ohrozilo cíl sledovaný nařízením č. 1259/2010, a to dvěma způsoby:

– narušilo by vzájemný vztah *forum-ius*, pokud by soud jednal jakožto soud jednoho z obvyklých bydlišť některého z manželů a musel by přitom použít právo jiného členského státu vzhledem k tomu, že se v tomto státě nachází společné obvyklé bydliště manželů [64];

– způsobilo by, že dva (nebo několik) soudů, které jsou příslušné na základě obvyklého bydliště/obvyklých bydlišť jednoho z manželů nacházejících se v různých členských státech, použijí právo „místa soudu“ na základě čl. 8 písm. d) nařízení č. 1259/2010.

[61] Zcela logicky lze předpokládat, že pokud se takto nepřímo připustí, že obvyklých bydlišť pro účely určení příslušnosti může být více, v rámci výkladu kritéria „obvyklého bydliště“ obsaženého v týchž nástrojích bude nutné připustit totéž i u návrhů, které nejsou vedlejší, nýbrž samostatné.

[62] Bod 9 odůvodnění. Dalším cílem je „zabránit situacím, kdy jeden z manželů požádá o rozvod dříve než ten druhý kvůli tomu, aby se řízení řídilo určitým právem, které považuje za vhodnější pro ochranu svých zájmů“. Tato obava neexistuje v případě článku 3 nařízení č. 2201/2003, který zavádí alternativní pravidla pro určení příslušnosti; výklad tohoto článku však musí být podáván takovým způsobem, aby v mezích možností nebyly ohroženy cíle sledované prvně jmenovaným nařízením.

[63] Na rozdíl od situace, která existuje v jiných oblastech, nejde v této oblasti především o shodu mezi mezinárodní soudní příslušností a rozhodným právem: ta totiž nemusí vůbec nastat, pokud si účastníci řízení již zpočátku zvolí rozhodné právo na základě čl. 5 odst. 1 písm. a), b) a c) nařízení. Mělo by být připomenuto, že tento nástroj, který je výsledkem posílené spolupráce, se nepoužívá ve všech členských státech.

[64] Právě k této kombinaci by mohlo dojít v projednávaném sporu, pokud by se francouzský soud prohlásil příslušným na základě čl. 3 odst. 1 písm. a) šesté odrážky nařízení č. 2201/2003 poté, co by uznal, že IB má obvyklé bydliště také v Irsku. V takové situaci, pokud účastníci řízení platně nezvolí jiné právo, právem rozhodným ve věci samé bude podle čl. 8 písm. a) nařízení č. 1259/2010 irské právo.

a) Článek 3 odst. 1 písm. a) a rozsudek Hadadi [čl. 3 odst. 1 písm. b)]

91. Striktní výklad, který navrhuji, není v rozporu s výkladem, který podal Soudní dvůr v rozsudku Hadadi [65], v němž v souvislosti s čl. 3 odst. 1 písm. b) nařízení č. 2201/2003 uznal příslušnost soudů několika členských států, pokud mají dotčené osoby více státních příslušností [66].

92. Věc, v níž byl vydán rozsudek Hadadi, se od věci, jíž se nyní zabýváme, podstatně liší. Ve zmíněné věci Soudní dvůr vyloučil, že by měl být hraniční určovatel „státní příslušnosti" omezen pouze na „státní příslušnost, která nejpřesněji odpovídá skutečnosti", což představuje okolnost, která se projednávaného sporu vůbec netýká:

– zaprvé podmínka týkající se státní příslušnosti, která „nejpřesněji odpovídá skutečnosti", není v článku 3 nařízení č. 2201/2003 uvedena; zmíněné ustanovení naopak uvádí podmínku, aby bydliště bylo „obvyklé";

– zadruhé ve výše uvedeném čl. 3 odst. 1 písm. b) se pro účely přiznání příslušnosti zohledňuje pouze společná státní příslušnost. Pokud má dvojí státní příslušnost pouze jeden z manželů a druhý nikoli, pro účely daného ustanovení je relevantní pouze společná státní příslušnost: ten z manželů, který má jedinou státní příslušnost, není ani poškozen, ani zvýhodněn [67]. Taková situace by naopak mohla nastat v případě, že by byla připuštěna existence několika obvyklých bydlišť, a to na základě pravidel pro určení příslušnosti vycházejících z obvyklého bydliště jednoho z manželů [68];

– zatřetí, jak uvedl Soudní dvůr, kritérium státní příslušnosti je „jednoznačné a snadno použitelné" [69], zatímco při určení státní příslušnosti, která „nejpřesněji odpovídá skutečnosti", by se v každém případě musela brát v úvahu celá řada skutkových okolností, které ne vždy povedou k jednoznačnému výsledku [70].

93. Posledně jmenovaná situace by mohla vzniknout i při použití hraničního určovatele „obvyklého bydliště". Nedomnívám se však, že by se tento problém vyřešil (vlastně spíše naopak), pokud by se připustilo, že v případě pochybností by měla být dána přednost povolení existence více než jednoho obvyklého bydliště.

94. Výše uvedený postup nezaručuje, že budou účastníci řízení méně tápat, pokud jde o to, které z bydlišť je v daném řízení relevantní. A co více, přidává k diskusi další rozměr nepřehlednosti: pokaždé když některý z účastníků řízení uvede, že má dvě či více obvyklých bydlišť, bude nutné zjistit, zda jsou tato bydliště skutečně obvyklá. V konečném důsledku by se zvýšilo riziko, že by mezinárodní soudní příslušnost byla nakonec určena podle „běžného" bydliště (a nikoli podle bydliště obvyklého, které je uvedeno v článku 3 nařízení č. 2201/2003).

[65] Na tento rozsudek odkazují ve svých písemných vyjádřeních FA, bod 71 a násl., vláda Portugalska, bod 36 a násl., Komise, body 13 a 32, jakož i IB v argumentech, které podal písemně namísto ústního jednání, bod 31.

[66] Rozsudek Hadadi, bod 51 a násl.

[67] Tomu z manželů, který má dvojí státní příslušnost, není na základě této skutečnosti přiznán žádný další příslušný soud, avšak současně neexistuje ani žádný další příslušný soud, k němuž by proti němu mohl být podán návrh.

[68] Existence několika obvyklých bydlišť se může obrátit jak ve prospěch toho z manželů, který tato obvyklá bydliště má, a to v případě, že je v postavení navrhovatele [na základě čl. 3 odst. 1 písm. a) páté a šesté odrážky], nebo v jeho neprospěch, je-li v postavení odpůrce, a to na základě čl. 3 odst. 1, písm. a) třetí odrážky.

[69] Rozsudek Hadadi, bod 51.

[70] Tamtéž, bod 55.

D. Nemožnost určení obvyklého bydliště?

95. Nařízení č. 2201/2003 stanoví, jakým způsobem je třeba postupovat, je-li nemožné určit obvyklé bydliště dítěte; pro případ dospělé osoby však nic takového neuvádí.

96. Toto *mlčení* není náhodné. V kladném slova smyslu vylučuje, že by existovaly osoby, u nichž by nebylo možné ověřit obvyklé bydliště (byť s obtížemi při dokazování). V záporném slova smyslu podle mého názoru potvrzuje, že pro účely článku 3 nařízení č. 2201/2003 nelze dospělé osobě přiznat dvě či více obvyklých bydlišť v různých členských státech.

97. Pokud by se pro dialektické účely připustilo, že tomu tak není a že je skutečně nemožné ověřit[71], *které* z bydlišť má být pro účely článku 3 nařízení č. 2201/2003 považováno za obvyklé, lze si představit dva možné scénáře:

– podle prvního z nich, kterému dává přednost Komise[72], by postačovalo, aby se jedno ze dvou (či několika) míst, kde je soustředěn život dotyčné osoby, nacházelo v členském státě soudu, k němuž byl podán návrh na rozvod, aby byl posledně jmenovaný soud prohlášen příslušným;

– podle druhého z nich by ani jedno z těchto míst, kde je soustředěn život dotyčné osoby v různých členských státech, nebylo způsobilé přiznat příslušnost na základě obvyklého bydliště.

98. Výše uvedené argumenty, jimiž se v souvislosti s čl. 3 odst. 1 písm. a) nařízení č. 2201/2003 vylučuje přípustnost několika souběžných obvyklých bydlišť téže osoby, mě vedou k upřednostnění druhé varianty, která méně narušuje systém jako celek.

99. Druhá z variant (která by měla povahu výjimky) by potvrzovala, že hraniční určovatel „obvyklého bydliště“ není způsobilý k určení mezinárodní soudní příslušnosti. Tato skutečnost by nicméně nemusela zbavit účastníky řízení právní ochrany v rámci Unie, za předpokladu, že by bylo použitelné některé ze zbývajících kritérií uvedených v čl. 3 odst. 1 nařízení č. 2201/2003[73] nebo by byla uplatněna zbytková příslušnost vyplývající ze zákonů jednotlivých členských států[74], jejíž použití upravuje článek 7.

100. Pouze podpůrně (tj. po vyčerpání nebo vyloučení výše uvedených možností) a výjimečně, v případech, kdy je to nezbytné k tomu, aby se zamezilo odepření spravedlnosti, se mi jeví jako přijatelné přiznat příslušnost soudům se sídlem ve kterémkoli členském státě, v němž má bydliště některý z manželů, pokud nelze žádné z bydlišť považovat za obvyklé ve smyslu čl. 3 odst. 1 písm. a) nařízení č. 2201/2003.

[71] Pravděpodobnost, že se ve dvou situacích vyskytnou *ve stejné míře* znaky typické pro obvyklé bydliště, je velmi malá. Jak jsem již uvedl v bodě 71 a násl. tohoto stanoviska, nařízení č. 2201/2003 ukládá vnitrostátním soudům povinnost usilovat o to, aby z těchto bydlišť určily jediné.

[72] Body 33 a 34 písemného vyjádření Komise, jakož i závěrečný návrh.

[73] Údaje, které jsou k dispozici, mě v projednávaném případě vedou k závěru, že IB by mohl podat svůj návrh v Irsku, kde se nacházelo poslední obvyklé bydliště manželů, z nichž jeden tam stále bydlí, a kde se nachází obvyklé bydliště odpůrkyně.

[74] V rozporu s tvrzením Irska (bod 10 jeho písemného vyjádření předloženého namísto ústního jednání) není zbytková příslušnost stanovena ve všech členských státech. Nadto je možné, že i pokud tato zbytková příslušnost stanovena je, nelze ji v konkrétním případě uplatnit s ohledem na omezení vyplývající z článku 6 nařízení č. 2201/2003.

V. Závěry

101. S ohledem na výše uvedené úvahy navrhuji, aby Soudní dvůr odpověděl na otázku položenou cour d'appel de Paris (odvolací soud v Paříži, Francie) následovně:

„Článek 3 odst. 1 písm. a) nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 musí být vykládán v tom smyslu, že pro účely přiznání příslušnosti může být uznáno pouze jedno obvyklé bydliště každého z manželů.

Pokud žije jeden z manželů střídavě ve dvou či více členských státech, takže nelze vůbec určit, ve kterém z těchto států má obvyklé bydliště ve smyslu čl. 3 odst. 1 písm. a) nařízení č. 2201/2003, mezinárodní soudní příslušnost musí být určena podle jiných kritérií uvedených v tomto nařízení a případně podle zbytkových kritérií platných v členských státech.

V téže situaci lze výjimečně přiznat příslušnost soudům členských států, v nichž má jeden z manželů bydliště, které není obvyklé, za předpokladu, že z použití nařízení č. 2201/2003 ani z použití zbytkových příslušností nelze vyvodit mezinárodní soudní příslušnost žádného z členských států."